

LA INTERVENCIÓ DE L'ARTISTA MIQUEL BARCELÓ
A LA CAPELLA DEL SANTÍSSIM
DE LA SEU DE MALLORCA

Primeres passes

En la primavera de l'any 2000, en el rectorat de la Universitat de les Illes Balears, es reuniren el rector, Sr. Llorenç Huguet, el Bisbe de Mallorca, Mons. Teodor Úbeda (+2003), el Conseller d'Educació i Cultura, Hon. Damià Pons, i el director general de Cultura, Sr. Pere Muñoz, els vicerectors Jaume Sureda (relacions institucionals) i Mercè Gambús (extensió universitària), el delegat diocesà del Patrimoni Cultural, Mn. Pere-Joan Llabrés, a més d'altres persones vinculades a la UIB, per exposar una proposta de l'artista pintor Miquel Barceló i Artigues sobre intervencions i exposicions seves, per a l'any 2003, a Palma. Aquestes propostes, relacionades amb la concessió del doctorat "honoris causa" per la UIB al dit artista, afectaven també la Seu. Les professores Mercè Gambús i Catalina Cantarellas havien tractat aquesta qüestió prèviament amb Miquel Barceló.

Com indret preferent de la intervenció de Miquel Barceló a la Seu, es va proposar la capella de Sant Pere, o del Santíssim, que és el cap de la nau lateral dreta. Aquest absis era notablement inferior, quant a la qualitat artística del mobiliari i decoració, als altres dos: el major, o capella reial, i la capella del Corpus Christi. Els finestrals tapiats, o maldestrament oberts a dalt en alguns forats coberts de vidre comú, i la qualitat no gaire sobresortint del retaule -tot i que era una obra representativa del neoclàssic- feien que aquesta absis lateral contrastàs, per la seva mediocritat, amb la magnificència tant de l'absis major, obra del segle XIV remarcable dins el gòtic medieval i decorada en el segle XX per Antoni Gaudí, com de la capella del Corpus Christi, presidida pel retaule de Jaume Blanquer (segle XVII), el més valuós dels retaules mallorquins barrocs i restaurat el 2003-2004.

Per altra banda, es veié que s'oferia una bona oportunitat per obrir les portes de la Seu a l'art contemporani, la primera després de la intervenció de Gaudí. Cal reconèixer que el bisbe Teodor Úbeda, des del primer moment, acollí el projecte de la intervenció de Miquel Barceló amb gran entusiasme.

En aquella primera reunió es va acordar que la UIB, la Conselleria d'Educació i Cultura i la de Turisme, i el Bisbat, concretament el Capítol de la Seu i la Delegació del Patrimoni Cultural, treballarien conjuntament per dur endavant la intervenció de l'artista mallorquí a la Seu.

El vinent mes de juliol, Miquel Barceló visità el Sr. Bisbe en el palau episcopal i després visità la Seu, acompanyat del degà, del delegat diocesà del Patrimoni Cultural, i de directius de la UIB i de les esmentades Conselleries, per veure "in situ" l'àmbit de la seva intervenció.

Per altra banda, s'establiren converses periòdiques entre representants de la UIB, de les Conselleries d'Educació i de Turisme, i del Bisbat i la Seu. Aquestes dues darreres entitats proposarien la iconografia i el mobiliari litúrgic i la decoració, i farien el seguiment de la realització de l'obra, mentre les esmentades Conselleries i la UIB s'encarregarien de la qüestió econòmica, que es preveia solucionar cercant spònsors.

Les decisions del Capítol de la Seu

El Capítol Catedral va ser informat d'aquestes passes i propostes el 23 de setembre de 2000. El 2 de desembre es va anunciar votació capitular per al següent dia 16. En aquesta sessió el Capítol Catedral acceptà en principi la intervenció de Miquel Barceló a la Seu, i la retirada del retaule neoclàssic de Sant Pere per obrir els finestrals i instal·lar-hi cinc grans vitralls. El Capítol es reservà el dret d'aprovar els projectes concrets dels vitralls, de la decoració de la capella i del seu mobiliari litúrgic.

En successives sessions, el Capítol acceptà la proposta que el tema de la decoració de la capella, dedicada a la reserva i adoració del Santíssim, fos el capítol sisè de l'evangeli de Joan: la multiplicació dels pans i dels peixos i el discurs del pa de la vida. També decidí que la dita capella fos el cor ferial on se celebrà la missa conventual dels dies feiners.

Finalment, després de veure la maqueta, el Capítol aprovà el projecte i l'informe que li fou presentat el 15 de desembre de 2001.

Cap a la realització del projecte

El dia de Sant Pere de 2001, Miquel Barceló tornà a la Seu. Professors de la UIB, el degà i alguns canonges, l'arquitecte de la Catedral Sebastià Gamundí i altres persones interessades assessoraren l'artista que estudiava sobretot l'impacte de la llum en els futurs vitralls; també es veié la conveniència de traslladar els dos sepulcres laterals (dels bisbes Bernat Cotoner i Miquel Salvà), i la reixa que tanca la capella, per deixar un espai net i lliure a la nova decoració de les parets, que serien recobertes d'una pell de ceràmica.

Durant l'estiu de 2001, l'artista anà plasman el seu projecte en la maqueta que havia encarregat. La feina fou realitzada a Vietri sul mare, província de Salerno, prop de Nàpols. Miquel Barceló dibuixà també sobre metacrilat fins a nou esbossos de vitralls, no definitius, destinats a il·luminar els cinc finestrals de la capella.

El 31 d'octubre la maqueta amb el projecte en terracuita va ser dipositada en el monestir de Santa Clara, on fou vista per representants del Capítol, de la UIB, de les dues Conselleries implicades; i en dies posteriors pel Sr. Bisbe, pels canonges, per la Comissió diocesana del patrimoni historicoartístic, per membres de la Ponència tècnica de la Comissió de Patrimoni històric del Consell de Mallorca. El mes de novembre la maqueta fou traslladada al palau episcopal, on també fou mostrada a representants de l'Ajuntament de Palma i a possibles spònsors.

El programa iconogràfic

Com s'ha dit, la nova decoració de la capella del Santíssim s'inspira en el signe de la multiplicació dels pans i dels peixos, obra de Jesús, i en el sermó del pa de la vida, que la va seguir, que és la promesa de l'Eucaristia, segons el capítol sisè de l'evangeli de Joan. Aquest passatge evangèlic és completat pel de la conversió de l'aigua en vi, segons el capítol segon del mateix evangeli, a les noces de Canà: el primer signe de Jesús que també és anunci de l'Eucaristia.

El programa iconogràfic, proposat a l'artista, contemplava una figuració simbòlica, sacramental,

actualitzada del signe, narrat al cap. 6 de Joan: ara és el Senyor Ressuscitat que aplega la comunitat dels creients i els parteix i reparteix el pa de la vida i, per mitjà dels fidels, associats en l'Eucaristia, reparteix el pa que dóna vida al món, el que venç la mort de la fam.

Certament la figura central havia de ser la del Ressuscitat. Per plasmar-la, es va tenir prou en compte que el Ressuscitat té un cos espiritual, segons la 1^a Co 15: "És sembrat un cos terrenal i ressuscita un cos espiritual... El darrer Adam és Esperit que dóna vida" (44-45). "El Senyor és Esperit" (2 Co 3, 10). La plasmació del cos espiritual del Ressuscitat s'inspira en el passatge de la Transfiguració: "La seva cara es tornà resplendent com el sol i els seus vestits, blancs com la llum" (Mt 17, 2). La figura del Ressuscitat va vestida de llum blanca, resplendent, però al costat, a les mans i als peus mostra les nafres del crucificat, seguint la narració de Joan (20, 25.27), quan Crist mostrà la ferida dels claus i del costat als apòstols vuit dies després de Pasqua, o de Lluc (24, 40): els va mostrar les mans i els peus, traspassats pels claus de la crucifixió. Un crivell de la ceràmica recorda la figura de la creu.

Als peus del Ressuscitat, dins la ceràmica, s'obri el sagrari per a la reserva eucarística, ben ressaltat per la porta resplendent d'or fi.

Elements per a la celebració

Dins el mateix estil de l'obra de ceràmica, s'han projectat els elements (mobles o fixos) per a la celebració eucarística.

1. L'altar, de pedra mallorquina, de Binissalem, que no ha de llevar importància, per les seves dimensions, a l'altar major de la Seu.

2. L'ambó, de pedra com l'altar, durà escrites les paraules que donen sentit a la gran iconografia de la ceràmica: "PA PER A LA VIDA DEL MÓN" (Jn 6, 51).

3. La seu presidencial, fixa, de marès.

4. Un candeler, fix o moble, amb tres llums, es dreçarà devora l'altar: un dels seus llums romandrà encès per a la reserva; els altres dos s'encendran per a la missa.

5. Els bancs del cor ferial serà també de marès i seran col·locats a banda i banda davall el mural de ceràmica.

Peces retirades de la capella de Sant Pere

El retaule neoclàssic (de 1839) va ser obrat amb material de construcció (marès marmolejat, amb adorns de fusta) en el mateix lloc on era exposat i conservat fins el setembre de 2002, fent malbé columnetes i elements gòtics de la capella del segle XIV. El retaule no pogué ser traslladat com era projectat, sinó que hagué de ser trossejat i es va perdre. La pintura de Salvador Torres, que representava l'entrega de les claus a sant Pere per part de Jesús, ha quedat exposat i degudament il·luminat a la primera capella entrant pel portal major a mà esquerra. Les dues escultures de l'Adrià (1812), de Sant Joan Baptista i de Sant Bru, han estat col·locades en aquesta capella (antigament de les Ànimes), a cada banda de la tela de Sant Pere. El monument funeràri del bisbe Miquel Salvà (m.1873) ha estat traslladat a la capella del Davallament, i el del bisbe Bernat Cotoner (m.1684), un

cop restaurat, a la del Cor de Jesús.

La reixa artística que tancava la capella del Santíssim serà col·locada a una altra capella de la Seu.

L'arquitectura malmesa de la capella ha estat restaurada i els finestrals, també restaurats, han estat preparats per acollir els cinc vitralls. S'ha esbucat la part alta de la sagristia de Sant Pere (obra tardana dels s. XIX-XX) que tapiava la part inferior de dos finestrals laterals.

Fundació “Art a la Seu de Mallorca”

Per a dur endavant aquesta intervenció i per al seu suport econòmic, el dia primer de juliol de 2002 es va constituir al palau episcopal, sota la presidència del bisbe Teodor Úbeda, la Fundació cultural privada: “Art a la Seu de Mallorca”. En foren membres fundadors: la Fundació Balears 21, la diòcesi de Mallorca, la Universitat de les Illes Balears i la Fundació turística i cultural de les Illes Balears. En fou elegit president el bisbe de Mallorca, vicepresident el conseller de Turisme, secretari el rector de la Universitat, i tresorer el Sr. Gabriel Barceló Oliver, de FUNDATUR.

Més envant s'hi adherí el Consell Mallorca.

Després de la mort del bisbe Teodor Úbeda (18 de maig de 2003), presidí interinament la Fundació l'Administrador diocesà, Mn. Andreu Genovart, i quan hagué pres possessió del bisbat de Mallorca Mons. Jesús Murgui, ell ha ocupat la presidència de la Fundació. El patronat de la Fundació, actualment (2005) està integrat pel bisbe de Mallorca, com a president, pel vicepresident i Conseller d'Educació i Cultura, Hon. Francesc Fiol, pel Consell de Turisme, Hon. Joan Flaquer, pel rector de la Universitat, Dr. Avel·lí Blasco, per la vicerectora de la UIB, Dra. Mercè Gambús, pels representants de FUNDATUR Srs. Gabriel Barceló i Josep-Francesc Conrado, per la vicepresidenta del Consell de Mallorca, Sra. Dolça Mulet, i pel delegat diocesà de Patrimoni Cultural, Mn. Pere-Joan Llabrés.

Inici i estat actual de les obres

El 29 d'agost de 2002 el bisbe de Mallorca, envoltat del patronat de la Fundació “Art a la Seu de Mallorca”, i l'artista Miquel Barceló signaren, a la capella mateixa de Sant Pere, el contracte de la primera fase de l'obra, referent al gran mural de ceràmica i al mobiliari litúrgic (regalat per l'artista).

El 24 de setembre, els picapedrers de la Seu començaren les obres per a preparar la capella per acollir la nova decoració.

Miquel Barceló començà pel gener de 2003 la realització del gran mural de ceràmica, de devers 300 m2, al taller de Vincenzo Santoriello de Vietri sul Mare. L'acabà el 7 de juliol. Després es varen coure les nombroses peces, que s'havien produït naturalment a partir dels crivells, a forns de la tecnologia més avançada. Les primeres peces arribaren a la Seu el 4 de desembre de 2003. Entre el 12 de gener i el 2 d'agost de 2004 va ser instal·lada tota la ceràmica.

El 18 de maig de 2003 morí el bisbe Teodor, que havia acollit i patrocinat aquell projecte. Seguint el desig que havia manifestat, va ser enterrat al fons de la capella –just darrere l'altar que s'ha de col·locar- el 21 de maig de 2003, després del funeral solemne que omplí la Seu. Una làpida de pedra de Binissalem amb una senzilla inscripció indica el lloc de la sepultura.

S'està realitzant el mobiliari, encara manca la il·luminació artística i adequada, definitiva, i la realització i instal·lació dels cinc vitralls.

El projecte del mobiliari litúrgic, dissenyat per Miquel Barceló i presentat per l'arquitecte Gamundí, fou aprovat pel Capítol Catedral el 6 de novembre de 2004; i els dibuixos per als vitralls el 9 d'abril de 2005.

L'obra feta i col·locada ja anticipa la magnitud, singularitat i magnificència d'aquesta intervenció que ha obert, en el centenari de l'obra d'Antoni Gaudí a la Seu (1904-2004), l'espai impressionant de la Seu de Mallorca a l'art del segle XXI. La conjunció de tres elements artístics en un espai concret d'aquesta Catedral fan única l'obra que descrivim: un mural de ceràmica de 300 m², que presenta pans i peixos, gerres i aliments de la nostra terra: pans tradicionals mallorquins, com els cuits a forns de llenya, peixos a balquena dins una mar ben nostra que culmina amb una ona gegantina que tomba cap a dins i mig cobreix dos finestrals gòtics que no es poden obrir; a més, cinc vitralls de colors vivíssims oberts al ple sol del Mediterrani; i tot aixoplugat per una capella gòtica del segle XIV, ben respectada per la pell de ceràmica, en les voltes, les columnes i els finestrals.

Valoració iconogràfica i artística del projecte

Amb aquesta intervenció, és clar que la Seu acreixerà el seu valor artístic, singularment per aquests conceptes:

1. L'obertura de 5 finestrals a l'absis lateral dret i la decoració ceràmica, tan suggerent i plena de simbolisme, embelliran i il·luminaran un cap de la Seu que, artísticament, no estava a l'altura dels altres dos.

2. La Seu tindrà per primera vegada una capella dedicada a la reserva i adoració del Santíssim amb iconografia eucarística, cosa gens freqüent en les esglésies mallorquines, que solen tenir la capella del Santíssim dedicada al Sant Crist, a la Maredeu del Roser o a un sant.

La nau lateral esquerra (capella del Corpus Christi) presenta el sant sopar del Senyor, la nau dreta presentarà ara l'altre text evangèlic fonamental per a l'Eucaristia: el capítol sisè de Sant Joan. Les dues absis menors escorten la major on se situa l'altar del convit i del sacrifici eucarístics, espai redistribuït i decorat per Antoni Gaudí el 1904, que situa la taula medieval de pedra que atreu les mirades de tots els fidels participants. Així la Seu oferirà la imatge autèntica d'una església cristiana, que és sobretot aula de celebració eucarística. La multiplicació dels pans i dels peixos, juntament amb la conversió de l'aigua en vi, i el discurs del "pa per a la vida del món" (evangeli de Joan), i el manament de repetir el sant sopar com a memorial del Senyor (1ª carta de Pau als de Corint i evangelis sinòptics) exposaran, amb art d'antany i d'avui, la celebració que té el seu centre en l'altar major de la Seu i de l'Església de Mallorca.

3. La Seu de Mallorca continuarà així la seva història d'obertura als estils artístics que l'han decorada i ennoblida al llarg de la història, des dels segles XIII i XIV. Després del gòtic pur i auster de les seves voltes i columnes i del gòtic flamíger, acollí l'estil Renaixement i el plateresc i manierista (s. XVI), s'arborà amb la magnificència del barroc (s. XVII-XVIII), incorporà elements decoratius neoclàssics (s. XVIII-XIX) i neogòtics (s. XIX), i florí amb la decoració modernista d'Antoni Gaudí i de Josep M. Jujol. Ara, essent Església catòlica del Vaticà II, té l'oportunitat d'acollir l'art contemporani, un art que plasmarà aquí per a l'home del segle XXI el do més gran de

Crist a l'Església i al món: el que assacia la fam dels creients i la fam de tothom, amb el pa multiplicat, partit i repartit per donar vida al món.

Palma, a la Seu de Mallorca, 15 d'abril de 2005

Pere-Joan Llabrés i Martorell, canonge, delegat diocesà del Patrimoni Cultural